

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення права на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження)

Київ
15 липня 2026 року
№ 6-р(II)/2026

Справа № 3-21/2025(38/25)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна – головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович,
Різник Сергій Васильович – доповідач,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Різника С.В. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Президент України Зеленський В.О., Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., виконувач обов'язків Міністра юстиції України (заступник Міністра юстиції України з питань європейської інтеграції) Сугак Л.П., науковці кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – доктор юридичних наук, професор Берченко Г.В., кандидат юридичних наук, доцент

Павшук К.О.; науковці кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – доктор юридичних наук, професор Капліна О.В., доктор юридичних наук, професор Дроздов О.М., кандидат юридичних наук, доцент Туманянц А.Р.; завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету „Одеська юридична академія“, доктор юридичних наук, професор Торбас О.О.; науковці кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса – завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Турченко О.Г., кандидат юридичних наук, доцент Головчук В.А.; доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент Калужна О.М.,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Самборська Т.Л. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), статтю 309, частину третю статті 392, пункт 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс), абзац третій пункту 19 розділу I Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України „Про електронні комунікації“ щодо підвищення ефективності досудового розслідування „за гарячими слідами“ та протидії кібератакам» від 15 березня 2022 року № 2137–ІХ, абзаци другий, третій, четвертий пункту 4, абзац другий пункту 5, пункти 6, 7 розділу I Закону України „Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури“ від 8 грудня 2023 року № 3509–ІХ.

Третя колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 9 вересня 2025 року № 132-3(II)/2025 відкрила конституційне

провадження у справі за конституційною скаргою Самборської Т.Л. щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу. Щодо інших вимог конституційної скарги ухвалами Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 9 вересня 2025 року № 132-3(П)/2025, Другого сенату Конституційного Суду України від 17 вересня 2025 року № 30-у(П)/2025 у відкритті конституційного провадження відмовлено.

Отже, перевірки на відповідність Конституції України в цій справі підлягають стаття 309, пункт 2 частини другої статті 428 Кодексу.

1.1. Частинами першою, другою статті 309 Кодексу визначено перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Згідно з частиною третьою статті 309 Кодексу „інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді“.

Згідно з пунктом 2 частини другої статті 428 Кодексу суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження, якщо „з касаційної скарги, наданих до неї судових рішень та інших документів вбачається, що підстав для задоволення скарги немає“.

1.2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів впливає таке.

Головне слідче управління Державного бюро розслідувань здійснювало досудове розслідування в кримінальному провадженні за підозрою Самборської Т.Л. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 367 Кримінального кодексу України.

Старший слідчий Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, керуючись частиною десятою статті 290 Кодексу, звернувся до слідчого судді Печерського районного суду міста Києва з клопотанням, у якому просив установити стороні захисту строк для ознайомлення з матеріалами зазначеного кримінального провадження.

Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва клопотання задовольнив і постановив ухвалу, якою встановив підозрюваній Самборській Т.Л. та її захисникам строк для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування у кримінальному провадженні. На цю ухвалу адвокат, який діяв в інтересах Самборської Т.Л., подав апеляційну скаргу до Київського апеляційного суду, який відмовив у відкритті провадження, оскільки „кримінальним процесуальним законом не передбачено можливості оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, постановленої в порядку ч.10 ст. 290 КПК України“.

Колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, керуючись статтею 309, пунктом 2 частини другої статті 428 Кодексу, відмовила у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою захисника, який діяв в інтересах Самборської Т.Л., поданою на ухвалу Київського апеляційного суду, зазначивши, що „суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відмову у відкритті провадження за поданою апеляційною скаргою, оскільки апеляційна скарга подана на судове рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку“.

1.3. Самборська Т.Л., обґрунтовуючи твердження щодо невідповідності Конституції України статті 309 Кодексу, зазначає, що „чинний КПК України не містить повноважень суду щодо скасування незаконної ухвали слідчого судді, як на стадії підготовчого судового провадження, так і під час наступних стадій кримінального (судового) провадження. Таким чином, норми статті 309 КПК України не містять ефективних засобів юридичного захисту прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого“. Крім того, суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що „встановлене законодавцем у частині третій статті 309 КПК України правило є ілюзорним, адже, взагалі не дозволяє оскаржити незаконну ухвалу слідчого судді, в тому числі, на стадії судового провадження. Заперечення проти ухвали слідчого судді, про які йдеться у

частині третій статті 309 КПК України, можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Однак, вказане заперечення як процесуальний засіб захисту фактично не має ніяких ефективних наслідків, оскільки норми КПК України не містять компетенції суду за результатами розгляду такого заперечення. Іншими словами, невідомо, як з точки зору процесуального закону, має реагувати суд на заперечення, передбачене частиною третьою статті 309 КПК України“.

Обґрунтовуючи твердження щодо невідповідності Конституції України пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу, Самборська Т.Л. зазначає, зокрема, що „оскаржувана норма перешкоджає повноцінній процесуальній діяльності в суді касаційної інстанції. Більше того, із змістом оскаржуваної норми підтверджується факт наявності у суддів касаційної інстанції фактично безмежного процесуального простору для вирішення будь-якої справи у спосіб без відкриття касаційного провадження, тобто, для зловживань і порушень людських прав“. У підсумку суб'єкт права на конституційну скаргу твердить, що застосування оскаржуваної норми статті 428 Кодексу позбавило його „права на справедливий суд та права на ефективний засіб юридичного захисту, що гарантовано частиною першою, другою, шостою статті 55 Конституції України“.

1.4. Президент України щодо питань, порушених у конституційній скарзі, зазначив, що „законодавець з метою дотримання процесуальних строків, забезпечення своєчасного завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні може встановити обмеження на оскарження в апеляційному порядку рішення, що його ухвалює суд у процесі розгляду справи, але не вирішує її по суті, якщо це не порушує сутності конституційного права на судовий захист“; „пункт 2 частини другої статті 428 Кодексу виконує функцію процесуального фільтра <...> спрямований на забезпечення ефективності діяльності суду касаційної інстанції, недопущення зловживання правом на оскарження, дотримання розумних строків кримінального провадження“.

1.5. Голова Верховної Ради України зауважив, що „з 2012 року кримінальним процесуальним законом запроваджено новий інститут

оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування. Зокрема, запроваджено здійснення судового контролю слідчим суддею на стадії досудового розслідування для виконання процесуальних завдань кримінального провадження та захисту прав, свобод і інтересів людини“; „легітимна мета правового інституту слідчого судді як засобу процесуального контролю на стадії досудового розслідування та ухвалені ним рішення за своєю юридичною природою відрізняються від інших процесуальних рішень суду. Встановлення процесуальних фільтрів на такі рішення обумовлено вимогами процесуального законодавства та відповідає нормам КПК України, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України“.

1.6. Міністерство юстиції України зазначило, що „аналіз статті 309 КПК засвідчує, що її положення відповідають принципу правової визначеності, недискримінації, забезпечення прав і свобод людини, адже встановлюють чіткий, вичерпний перелік ухвал, які підлягають оскарженню, що унеможливляє довільне або вибіркове застосування норм. Крім того, саме по собі таке обмеження оскарження забезпечує оперативність досудового розслідування та є інструментом процесуальної економії і ефективності правосуддя, оскільки запобігає існуванню умов для штучного затягування досудового розслідування та порушення балансу між інтересами сторін і публічним інтересом у розкритті злочинів. Установлені статтею 309 КПК обмеження відповідають принципу пропорційності, оскільки передбачено подальший судовий контроль (сторона захисту може подати відповідні клопотання та заперечення під час підготовчого провадження в суді)“; «положення пункту 2 частини другої статті 428 КПК не наділяє Верховний Суд „безмежним процесуальним простором“, оскільки рішення про відмову у відкритті касаційного провадження є процесуальним актом, що ухвалюється у формі та за підставами, прямо визначеними кримінальним процесуальним законом».

2. Розв’язуючи питання конституційності статті 309 Кодексу в тім, що вона не передбачає оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про

встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, Конституційний Суд України підкреслює вагомість попередніх юридичних позицій, які були сформульовані ним у справах щодо забезпечення права особи на апеляційне оскарження судових рішень.

2.1. Визнаючи неконституційним положення частини другої статті 392 Кодексу щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, Конституційний Суд України виходив, зокрема, з того, що „неможливість своєчасного апеляційного перегляду рішення суду першої інстанції про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою унеможливорює ефективну та оперативну (дієву) перевірку правомірності обмеження конституційного права особи на свободу на стадії судового розгляду. Неможливість оскарження особою чи її захисником в апеляційному порядку ухвали суду про продовження строку тримання під вартою створює умови, за яких помилкове рішення суду першої інстанції, чинне протягом тривалого часу, може призвести до тяжких невідворотних наслідків для зазначеної особи у вигляді безпідставного обмеження її конституційного права на свободу“ (абзац чотирнадцятий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

У Рішенні від 17 березня 2020 року № 5-р/2020 Конституційний Суд України визнав конституційними положення частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кодексу щодо заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу, ураховуючи, що запроваджене нормативне регулювання спрямовано, зокрема, на недопущення затягування розгляду питання про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, на запобігання порушенню розумних строків кримінального провадження (абзац шостий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини); така

законодавча заборона не позбавляє підозрюваного, обвинуваченого права на судовий захист, оскільки положення Кодексу передбачають інший механізм судового захисту, яким підозрюваний, обвинувачений може скористатися, – можливість подання заперечень проти ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу під час підготовчого провадження в суді (перше речення абзацу сьомого підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України також наголошував, що припис пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України „не позбавляє законодавця повноваження передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті <...> встановлені обмеження або заборона на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті, не можуть бути свавільними, а мають застосовуватися з легітимною метою, бути домірними (пропорційними) та обґрунтованими, не повинні порушувати сутність конституційного права особи на судовий захист“ (друге речення абзацу восьмого, абзац десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 17 березня 2020 року № 5-р/2020).

2.2. Ураховуючи викладені юридичні позиції, Конституційний Суд України звертає увагу, що в пункті 8 частини другої статті 129 Конституції України особі гарантовано безумовне право на апеляційний перегляд її справи по суті, але не встановлено таких самих за змістом і обсягом гарантій апеляційного оскарження тих процесуальних судових рішень, якими вирішуються окремі питання кримінального провадження.

Водночас наведене не означає, що питання апеляційного оскарження зазначених судових рішень перебуває за межами дії конституційних гарантій. Так, у кримінальному провадженні право особи на оскарження ухвал слідчого судді імпліцитно обумовлене не лише пунктом 8 частини другої статті 129

Конституції України, а й іншими конституційними приписами, зокрема частиною другою статті 63, яка гарантує підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному право на захист, та пунктом 5 частини другої статті 129, якою забезпечення обвинуваченому права на захист визнано однією з основних засад судочинства.

Таким чином, право особи на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді має реалізовуватися в порядку, визначеному законом, ухваленим на підставі Конституції України та у встановлених конституційних межах. Не порушуючи цих меж, законодавець повинен дотримуватись особливо виваженого підходу, адже, з одного боку, „апеляційний перегляд будь-якого процесуального судового рішення, яким не вирішується справа по суті, призведе до затягування судового процесу, а отже, і до порушення розумних строків розгляду та вирішення по суті справи судом, що нівелює зміст права на доступ до правосуддя“ (абзац шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 17 березня 2020 року № 5-р/2020); а з іншого – такі судові рішення, хоча ними й не вирішується справа по суті, нерідко мають особливо важливе значення для реалізації й захисту особою своїх прав та можуть здійснити визначальний вплив на справедливість розгляду справи в цілому.

Отже, Верховна Рада України не може довільно визначати, які ухвали слідчого судді підлягають апеляційному оскарженню, а які не підлягають. Законодавець має обов'язок унормовувати це питання в такий спосіб, щоб, з одного боку, ефективно досягати цілей правосуддя, унеможливаючи, зокрема, необґрунтоване зволікання в розгляді судових справ, а з іншого – не позбавляти особу конституційного права на судовий захист і не порушувати інших її людських прав.

Тож Конституційний Суд України в аспекті питань, порушених у конституційній скарзі, висновує, що конституційно допустимою є така законодавча заборона права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді, яка: установлена з легітимною метою, пов'язаною, зокрема, із забезпеченням належного перебігу кримінального процесу, дотриманням розумних строків

судового розгляду, запобіганням надмірній фрагментації судового провадження та недопущенням зловживання процесуальними правами; є домірною (пропорційною), тобто такою, що не призводить до свавільного обмеження конституційного права особи на судовий захист і не порушує сутності цього права.

Відповідно, відсутність права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді допускається: щодо тих ухвал, юридичні наслідки яких не спричиняють незворотного або настільки істотного втручання у конституційні права і свободи особи, яке буде неможливо вчасно та дієво усунути без звернення до суду апеляційної інстанції; якщо інші (альтернативні) засоби юридичного захисту, передбачені кримінальним процесуальним законом, спроможні гарантувати усунення наслідків можливого порушення прав особи, спричинених ухвалою слідчого судді, забезпечивши їх реальне поновлення.

2.3. У частинах першій, другій статті 309 Кодексу визначено перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

Конституційний Суд України, проаналізувавши зміст цих приписів статті 309 Кодексу, зазначає, що законодавець загалом запровадив право на апеляційне оскарження тих ухвал слідчого судді, які: безпосередньо пов'язані з істотним обмеженням (або можливістю такого обмеження) конституційних прав та свобод особи (зокрема, права на свободу та особисту недоторканність внаслідок застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, домашнього арешту; права користуватися і розпоряджатися своєю власністю внаслідок накладення арешту на майно; права на здійснення підприємницької діяльності внаслідок застосування тимчасових обмежень діяльності юридичної особи та/або тимчасових обмежень в отриманні прав; права на працю внаслідок відсторонення від посади); мають вирішальне значення для досудового розслідування (відмова у здійсненні спеціального досудового розслідування, відмова у здійсненні заходів із забезпечення кримінального провадження тощо) чи кримінального провадження в цілому (закриття кримінального провадження).

Ураховуючи зазначене, Верховна Рада України визначила перелік ухвал слідчого судді, які підлягають апеляційному оскарженню, не довільно, а виходячи з розуміння їх юридичного змісту та практичних наслідків для прав особи. Водночас викладена вище практика Конституційного Суду України засвідчує, що підхід законодавця до унормування цієї сфери суспільних відносин загалом не виключає випадків неврахування ним важливих правових характеристик питань, які вирішуються відповідними ухвалами слідчого судді, що уже призводило до необґрунтованої заборони апеляційного оскарження окремих з них та як наслідок – порушення конституційного права особи на судовий захист.

Тож, беручи до уваги принцип „сутність важливіша за форму“ (*substantia potior est forma*), Конституційний Суд України наголошує, що під час розв’язання питання конституційності законодавчої заборони апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування визначальними є не формальні характеристики відповідної ухвали, а її предмет і призначення в кримінальному провадженні, юридичні наслідки, характер і ступінь впливу на конституційні права особи.

2.4. Згідно зі статтею 290 Кодексу, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання і направлення до суду обвинувального акта, прокурор або слідчий за його дорученням зобов’язаний повідомити підозрюваному, його захиснику про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування (частина перша); прокурор або слідчий за його дорученням зобов’язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом’якшенню покарання (частина друга).

Відповідно до частини десятої статті 290 Кодексу сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ; у разі зволікання під час ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів.

Аналіз наведених приписів Кодексу свідчить, що ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є не формальною процесуальною дією, а однією з основних гарантій реалізації права на судовий захист. Саме на цьому етапі сторона захисту отримує можливість з'ясувати обсяг і зміст доказів сторони обвинувачення, оцінити їх значення для кримінального провадження, визначити власну правову позицію, підготувати необхідні процесуальні клопотання тощо.

Право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження є невіддільним складником конституційного права на захист підозрюваного (обвинуваченого). Конституційний Суд України вже звертав увагу, що „ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи в межах розумних строків відповідає завданням кримінального судочинства <...>. Це, з одного боку, забезпечує реалізацію прав і свобод людини і громадянина, а з іншого – вимагає від особи відповідальної поведінки, зумовленої законними потребами, інтересами інших осіб (зокрема, потерпілого) та суспільства в цілому“ (абзац третій підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 18 січня 2012 року № 1-рп/2012).

Отже, установлення слідчим суддею строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування є процесуальним засобом, спрямованим на забезпечення належного перебігу кримінального провадження та запобігання

його безпідставному затягуванню. Водночас застосування цього засобу допустиме лише за умови, що визначений строк є об'єктивно достатнім з огляду на обсяг і складність матеріалів, умови доступу до них та інші обставини, які мають значення для належної підготовки захисту підозрюваного (обвинуваченого).

2.5. Конституційний Суд України бере до уваги, що частина друга статті 63 та пункт 5 частини другої статті 129 Конституції України змістовно узгоджуються з пунктом 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), у якому встановлено права, які має кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, з-поміж них мати достатній час і умови, необхідні для підготовки свого захисту (підпункт „b“).

Європейський суд з прав людини розглядає вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції як конкретні аспекти права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 її статті 6 [рішення у справі *Iglin v. Ukraine / Іглін проти України* від 12 січня 2012 року (заява № 39908/05), § 64], та обстоює позицію, що під час оцінювання того, чи в обвинуваченого був достатній час для підготовки свого захисту в аспекті дотримання вимог підпункту „b“ пункту 3 статті 6 Конвенції, особливу увагу слід звертати на характер провадження, а також складність справи і стадію провадження [рішення у справі *Gregačević v. Croatia* від 10 липня 2012 року (заява № 58331/09), § 51].

У рішенні у справі *Vyerentsov v. Ukraine / Веренцов проти України* від 11 квітня 2013 року (заява № 20372/11) Європейський суд з прав людини зазначив, що підпункт „b“ пункту 3 статті 6 Конвенції гарантує обвинуваченому „достатній час і умови, необхідні для підготовки свого захисту“; обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без перешкод подати на розгляд суду всі аргументи захисту, що мають значення для справи, і в такий спосіб упливати на результат провадження; засоби, доступні кожному, хто обвинувачується у кримінальному правопорушенні, мають охоплювати можливість ознайомитися з результатами

розслідування, що проводилося упродовж провадження, для підготовки свого захисту; питання достатності часу та засобів, наданих обвинуваченому, повинно оцінюватися з огляду на обставини кожної конкретної справи (§ 75).

Європейський суд з прав людини також наголосив, що відповідно до принципу рівності сторін, який є однією зі складових більш широкого поняття справедливого судового розгляду, кожній стороні має бути надана належна можливість викласти свою позицію в умовах, які не ставлять її в нерівне становище порівняно з іншою стороною [рішення у справі *Foucher v. France* від 18 березня 1997 року (заява № 22209/93), § 34]; безперешкодний доступ до матеріалів справи та вільне використання будь-яких нотаток, включно із можливістю отримання копій відповідних документів, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду [рішення у справі *Beraru v. Romania* від 18 березня 2014 року (заява № 40107/04), § 70].

Отже, аналіз практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що гарантії, передбачені підпунктом „b“ пункту 3 статті 6 Конвенції, у взаємозв'язку з принципом рівності сторін судового провадження, як і гарантії, закріплені частиною другою статті 63 та пунктом 5 частини другої статті 129 Конституції України, спрямовані на забезпечення реальної, а не формальної можливості особи підготувати та здійснити свій захист, а достатність часу для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження є обов'язковою умовою справедливості судового розгляду.

2.6. У зазначеному контексті Конституційний Суд України бере також до уваги практику зарубіжних судових органів конституційного контролю. Так, Конституційний Суд Чеської Республіки вказав, що доступ до матеріалів справи є невіддільним елементом кримінального провадження в умовах верховенства права з точки зору загальних вимог прозорості, публічного доступу та можливості захищати свої права від потенційних порушень [пункт 20 мотивувальної частини рішення від 6 березня 2014 року № III.ÚS 1956/13 (N 28/72 SbNU 325)].

Згідно з рішенням Конституційного Суду Румунії від 23 вересня 2021 року № 31 доступ до матеріалів справи потрібний для того, щоб кримінальне провадження проводилося на засадах змагальності сторін та відповідно до принципу рівності між стороною обвинувачення та стороною захисту (пункт 47 мотивувальної частини).

У рішенні Конституційного Суду Латвійської Республіки від 23 травня 2017 року № 2016-13-01 наголошено, що принцип рівності сторін, який впливає з концепції справедливого суду, передбачає, що права сторін у судовому провадженні мають бути справедливо збалансовані упродовж усього розгляду справи, а саме: кожній стороні мають бути надані достатні можливості для використання процесуальних засобів юридичного захисту; жодна сторона не може бути безпідставно поставлена в менш сприятливе становище порівняно з іншими сторонами (абзац п'ятий підпункту 14.1 пункту 14 мотивувальної частини).

Конституційний Суд Іспанії у рішенні від 14 грудня 2020 року № 180/2020 зазначив, що право на доступ до матеріалів справи, необхідних для оскарження законності арешту або позбавлення волі, є невіддільним елементом права на інформацію, щодо якого воно виконує функцію процесуальної (забезпечувальної) гарантії (абзац другий пункту 4 розділу II мотивувальної частини).

Отже, наведена практика зарубіжних судових органів конституційного контролю також підтверджує, що право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження має не лише галузеве, а й конституційно-правове значення, оскільки є необхідною передумовою реалізації права людини на судовий захист, гарантованого Конституцією України.

2.7. Вирішуючи цю справу, Конституційний Суд України враховує, що відсутність нормативного закріплення права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами

досудового розслідування не позбавляє учасників кримінального провадження процесуальних засобів домогтися перевірки її законності в інший спосіб.

Кримінальний процесуальний закон передбачає комплекс взаємопов'язаних засобів юридичного захисту, у межах якого апеляційне оскарження ухвали слідчого судді є одним зі способів судового контролю, але не єдиним. Альтернативні процесуальні механізми юридичного захисту в кримінальному провадженні мають те саме завдання із забезпечення контролю за законністю дій слідчого, дізнавача, прокурора або слідчого судді та покликані надати особі реальну можливість домогтися поновлення своїх прав і усунення негативних наслідків їх можливого порушення.

Так, згідно з частиною третьою статті 309 Кодексу проти ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, яка апеляційному оскарженню не підлягає, можуть бути подані заперечення під час підготовчого провадження в суді.

Водночас Конституційний Суд України звертає увагу, що частина третя статті 309 Кодексу чітко не деталізує процесуальних наслідків подання заперечень проти ухвал слідчого судді, прямо не визначає окремої процедури їх розгляду, чим допускає різні варіанти її як теоретичної інтерпретації, так і практичного розуміння. Це призводить до відсутності в національній правозастосовній практиці усталеного підходу, який гарантував би належний розгляд судами поданих заперечень та обов'язкове мотивоване реагування судів на наведені в них доводи.

2.8. Конституційний Суд України послідовно обстоює юридичну позицію, за якою „можливість неоднозначного тлумачення норми закону, що є предметом конституційного контролю, не є достатньою підставою для визнання її неконституційною, якщо ця норма допускає конституційно узгоджене (конформне) тлумачення, що забезпечує її розуміння та застосування у спосіб, сумісний із приписами Основного Закону України“ [абзац перший підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 10 вересня 2025 року № 4-р(II)/2025].

Таким чином, здійснення конституційного контролю передбачає не лише формальне зіставлення оскаржуваного закону з приписами Конституції України, а й його системне та комплексне тлумачення. Якщо відповідний законодавчий припис може бути витлумачений у спосіб, що узгоджується з Конституцією України, і водночас у спосіб, який призводить до її порушення, слід виходити з такого розуміння закону, яке забезпечує дію Конституції України як акта найвищої юридичної сили та унеможливорює нівелювання встановлених нею гарантій. Підстава для визнання закону неконституційним виникає тільки в тому разі, коли його узгоджене з Конституцією України тлумачення неможливе.

За буквального тлумачення частини третьої статті 309 Кодексу заперечення проти ухвали слідчого судді могли б розглядатися як формальна процесуальна заява, яку суд лише долучає до матеріалів кримінального провадження без обов'язку надати оцінку викладеним у ній доводам. За такого підходу право на подання заперечень не створювало б для особи реального засобу юридичного захисту, не забезпечувало б перевірки законності відповідної ухвали, мало б, по суті, декларативний характер та не могло б компенсувати відсутність права на її апеляційне оскарження.

Конституційний Суд України вважає, що таке тлумачення частини третьої статті 309 Кодексу не узгоджувалося б із приписами статей 55, 63, пункту 5 частини другої статті 129 Конституції України.

Здійснюючи натомість узгоджене з Конституцією України тлумачення частини третьої статті 309 Кодексу, Конституційний Суд України бере до уваги й інші приписи Кодексу, що перебувають у безпосередньому і сутнісному зв'язку між собою.

Так, відповідно до частини шостої статті 9 Кодексу у випадках, коли положення Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною першою статті 7 Кодексу. До таких засад, зокрема, належать: верховенство права, забезпечення права на захист, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні

перед судом їх переконливості (пункти 1, 13, 15 частини першої статті 7 Кодексу).

Згідно зі статтею 8 Кодексу кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (частина перша); принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (частина друга).

За частиною першою статті 20 Кодексу підозрюваний, обвинувачений має право на захист, яке включає, серед іншого, право збирати і подавати докази.

Відповідно до статті 22 Кодексу змагальність сторін у кримінальному провадженні передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими Кодексом (частина перша); сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів (частина друга); суд, зберігаючи об'єктивність та неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків (частина шоста).

Отже, ураховуючи текст і зміст частини третьої статті 309 Кодексу, здійснивши її системне ціннісне та цільове тлумачення, яке узгоджується з Конституцією України, Конституційний Суд України висновок, що заперечення проти ухвали слідчого судді, яка не підлягає апеляційному оскарженню, є обов'язковими для розгляду і врахування судом. Праву особи на подання заперечень проти ухвали слідчого судді кореспондує обов'язок суду належним чином розглянути такі заперечення, перевірити наведені в них доводи, надати їм належну юридичну оцінку та за потреби вжити необхідних заходів для відновлення порушеного права.

2.9. Оцінюючи практичну можливість ознайомлення з матеріалами досудового розслідування за результатами розгляду судом заперечень, поданих

обвинуваченим під час підготовчого судового засідання, Конституційний Суд України враховує, що досудове розслідування закінчується, зокрема, направленням до суду обвинувального акта (пункт 5 частини першої статті 3 Кодексу) та доданих до нього документів, які визначені в частині четвертій статті 291 Кодексу, з-поміж яких реєстр матеріалів досудового розслідування. Отже, під час підготовчого судового засідання в розпорядженні суду перебувають лише зазначені документи, інші матеріали досудового розслідування сторона обвинувачення до суду не направляє.

Крім того, приписи Кодексу не встановлюють права обвинуваченого на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування після його завершення. Так, стаття 317 Кодексу надає учасникам судового провадження можливість ознайомитися виключно з тими матеріалами кримінального провадження (кримінальної справи), які направлені до суду після завершення досудового розслідування, та тими, які долучені до справи безпосередньо під час судового провадження.

Таке законодавче регулювання спрямоване на забезпечення засад змагальності та безпосередності судового розгляду, за яких докази мають подаватися сторонами та досліджуватися судом безпосередньо, а не у спосіб завчасного ознайомлення суду з усіма без виключення матеріалами досудового розслідування.

Водночас цей підхід є виправданим лише за умови, що стороні захисту на стадії досудового розслідування була забезпечена реальна можливість ознайомитися з усіма його матеріалами в обсязі, необхідному для підготовки свого захисту. У зв'язку з цим подане заперечення, у якому обґрунтовується відсутність такої можливості, має бути не тільки належно досліджене судом, а й мати наслідком відновлення права особи на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в разі встановлення факту його порушення.

Відповідно, Конституційний Суд України підкреслює, що відсутність у безпосередньому розпорядженні суду на стадії підготовчого судового засідання всіх матеріалів досудового розслідування не позбавляє суд можливості

зобов'язати сторону обвинувачення надати особі на визначений ним строк доступ до цих матеріалів для ознайомлення без їх обов'язкового долучення до матеріалів кримінальної справи, яка перебуває в розпорядженні суду. Водночас обрання конкретних процесуальних способів забезпечення і практичної реалізації права особи на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування за наслідками поданих заперечень має вирішуватись судами системи судоустрою України під час здійснення судочинства.

Покликання на неспроможність забезпечити доступ до матеріалів досудового розслідування тільки з огляду на те, що ця стадія кримінального провадження вже завершена, не вбачається обґрунтованим і є таким, що засноване на суто формальному трактуванні Кодексу без урахування принципу верховенства права і головного обов'язку держави – утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

Отже, оскільки подання заперечень проти ухвали слідчого судді щодо встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування спроможне забезпечити захист і відновлення відповідного права підозрюваного (обвинуваченого), підстав для визнання статті 309 Кодексу неконституційною через те, що вона не передбачає апеляційного оскарження зазначеної ухвали, немає.

2.10. У зв'язку з наведеним Конституційний Суд України бере до уваги, що імовірно негативні юридичні наслідки ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування не є незворотним або настільки істотним втручанням у конституційні права особи, яке неможливо було б усунути на наступних стадіях кримінального провадження та яке обов'язково вимагало б апеляційного судового контролю. Законодавець передбачив інший механізм такого контролю – подання заперечень проти відповідної ухвали під час підготовчого судового провадження, які є обов'язковими для належного розгляду судом. Таке нормативне регулювання спрямоване на забезпечення належного перебігу кримінального провадження і запобігання його безпідставному затягуванню.

Отже, приписи статті 309 Кодексу, якими не передбачено права на оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, спрямовані на досягнення легітимної мети, є пропорційними та обґрунтованими, не посягають на конституційні засади судочинства і не порушують сутності права підозрюваного, обвинуваченого на захист, а тому відповідають частині першій статті 8, частині першій статті 55, частині другій статті 63, пунктам 5, 8 частини другої статті 129 Конституції України.

3. Розв'язуючи питання конституційності пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу, відповідно до якого суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження, якщо „з касаційної скарги, наданих до неї судових рішень та інших документів вбачається, що підстав для задоволення скарги немає“, Конституційний Суд України виходить із такого.

3.1. У справі Самборської Т.Л. припис пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу застосований як підстава для відмови у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження щодо ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування.

Конституційний Суд України зважає, що він не має повноважень вийти за межі предмета конституційного контролю (*non ultra petita*) у цій справі та здійснити перевірку на відповідність Конституції України пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу як підстави для відмови у відкритті касаційного провадження щодо інших судових рішень, якими справа вирішується по суті.

Тож предметом конституційного контролю в цій справі є пункт 2 частини другої статті 428 Кодексу в аспекті, у якому він був застосований судом касаційної інстанції у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, – у безпосередньому зв'язку з приписами статей 309 та 399 Кодексу.

3.2. Попри те, що згідно зі статтею 309 Кодексу більшість ухвал слідчого судді, з-поміж яких і ухвала про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, апеляційному оскарженню не підлягає, ухвали про відмову у відкритті апеляційного провадження щодо таких ухвал підлягають оскарженню в касаційному порядку без виключень (частина шоста статті 399 Кодексу).

Такий підхід законодавця зумовлений не метою забезпечення касаційного перегляду ухвали слідчого судді по суті, він спрямований саме на перевірку законності відмови особі в доступі до апеляційного перегляду. Відповідна потреба може виникнути, зокрема, коли, на думку скаржника, допущено очевидну помилку у визначенні виду процесуального рішення чи правової підстави його постановлення або коли юридичні наслідки відповідної ухвали безпосередньо призводять до порушення таких конституційних прав і свобод особи, ефективний захист яких питома потребує апеляційного судового контролю.

Інакше остаточне вирішення питання про наявність чи відсутність права на апеляційне оскарження фактично залежало б лише від формального визначення виду ухвали або способу її процесуального оформлення слідчим суддею, що не узгоджувалося б із вимогами статті 55 Конституції України.

Конституційний Суд України наголошує, що до моменту ймовірного відкриття апеляційного провадження в зазначених випадках судовий контроль суду апеляційної інстанції обмежується виключно питанням наявності чи відсутності права особи на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді, а не вирішенням по суті тих питань, які були предметом розгляду на стадії досудового розслідування. Таким чином, ідеться про процесуальну форму судового контролю, пов'язану з перевіркою дотримання права особи на доступ до суду апеляційної інстанції, яка має самостійні предмет і межі судового розгляду.

Аналогічна процесуальна форма судового контролю застосовується у разі подання касаційної скарги на відповідну ухвалу апеляційного суду згідно з

частиною шостою статті 399 Кодексу. За таких обставин суд касаційної інстанції застосовує пункт 2 частини другої статті 428 Кодексу не в контексті перевірки законності та обґрунтованості ухвали слідчого судді по суті, а виключно для перевірки правильності висновку суду апеляційної інстанції щодо наявності чи відсутності права особи на апеляційне оскарження відповідного судового рішення.

3.3. Конституційний Суд України висноував, що „за чинним конституційним правопорядком, що його визначено приписами пункту 14 частини першої статті 92, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України, на рівні закону забезпечується право на апеляційний перегляд кожної справи, а право на касаційне оскарження судового рішення забезпечується лише в тих випадках, що їх визначив законодавець“ [абзац сьомий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021].

Конституційний Суд України також неодноразово висловлював юридичні позиції щодо обмеженості права на касаційне оскарження судових рішень, якими справа вирішується по суті, зазначаючи, зокрема, що приписи процесуальних кодексів можуть установлювати обмеження на реалізацію права на касаційне оскарження судових рішень, однак такі обмеження мають бути ґрунтовані на приписах права, що є зрозумілими за своїм змістом і передбачними за наслідками застосування, та мати правомірну мету й бути домірними [абзац другий підпункту 7.4 пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023].

Відповідно, ступінь конституційного гарантування права на касаційне оскарження судових рішень, якими вирішуються окремі питання кримінального провадження, є ще меншим, аніж тих, якими справа вирішується по суті. Зазначене є особливо важливим для оцінювання конституційності пункту 2 частини другої статті 428 Кодексу, у якому розмежування за видами судових рішень не здійснено.

Водночас Конституційний Суд України звертає увагу, що формулювання „вбачається, що підстав для задоволення скарги немає“, використане в пункті 2 частини другої статті 428 Кодексу, є загальним і не цілком визначеним з погляду юридичної техніки. Така законодавча конструкція може допускати, але тільки за умови її буквального тлумачення, надто широкий простір судового розсуду під час вирішення питання про відкриття касаційного провадження, зокрема щодо судових рішень, якими справа не вирішується по суті.

Однак така юридико-технічна недосконалість нормативного припису не є достатньою підставою для висновку про його неконституційність, якщо зміст такого припису може бути коректно встановлений у спосіб системного тлумачення положень Кодексу з урахуванням конституційних принципів верховенства права, доступу до правосуддя та забезпечення права на судовий захист.

Отже, з урахуванням обмеженого рівня гарантування права на касаційне оскарження судових рішень, особливо тих, якими справа не вирішується по суті, відсутність у пункті 2 частини другої статті 428 Кодексу детальних критеріїв для ухвалення рішення про відмову у відкритті відповідного касаційного провадження не перешкоджає спроможності касаційного суду належно перевірити правильність відмови особі в доступі до апеляційного перегляду ухвали слідчого судді.

Конституційний Суд України підкреслює, що пункт 2 частини другої статті 428 Кодексу не дає касаційному суду повноважень відмовляти у відкритті касаційного провадження, якщо зі змісту касаційної скарги та доданих до неї документів неможливо дійти переконливого й обґрунтованого висновку про законність відповідної ухвали суду апеляційної інстанції. Суд касаційної інстанції зобов'язаний переконатися, що апеляційний суд здійснив належну юридичну оцінку питання щодо допустимості апеляційного оскарження відповідної ухвали слідчого судді, а також з'ясувати,

чи не було внаслідок помилкового застосування процесуального закону необґрунтовано обмежено право особи на доступ до апеляційного перегляду.

Тому для забезпечення ефективності здійснення судом касаційної інстанції своїх повноважень, принципу процесуальної економії, який полягає, зокрема, у розгляді кримінального провадження в розумні строки з використанням мінімально необхідних ресурсів, запровадження пунктом 2 частини другої статті 428 Кодексу підстави для відмови у відкритті касаційного провадження, коли оскаржується ухвала суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті провадження, є виправданим, а її застосування не призводить до порушення права особи на судовий захист.

Отже, пункт 2 частини другої статті 428 Кодексу виконує функцію процесуального фільтра, спрямованого на забезпечення належного здійснення правосуддя, процесуальної економії та ефективного функціонування суду касаційної інстанції. Здійснення Верховним Судом його повноважень у кримінальному провадженні як судом касаційної інстанції стало б завідомо неефективним, якби перевірка законності кожної ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження передбачала обов'язкове відкриття касаційного провадження.

Таким чином, установлене пунктом 2 частини другої статті 428 Кодексу нормативне регулювання в аспекті його застосування як підстави для відмови у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження спрямоване на досягнення легітимної мети, є пропорційним та обґрунтованим, не посягає на конституційні засади судочинства і не порушує сутності права підозрюваного, обвинуваченого на захист, а отже, не суперечить частині першій статті 8, частині першій статті 55, частині другій статті 63, пунктам 5, 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Ураховуючи наведене та керуючись статтями 55, 147, 150, 151¹, 151², 153 Конституції України, відповідно до статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України**у х в а л и в:**

1. Визнати такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), статтю 309 Кримінального процесуального кодексу України у тім, що вона не передбачає оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування.

2. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), пункт 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України як підставу для відмови у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**